

ВІДГУК

офіційного опонента – кандидата юридичних наук, доцента Стоматова Едуарда Григоровича на дисертацію Науменка Юрія Олександровича на тему «Діяльність органів прокуратури у запобіганні злочинам у сфері службової діяльності», подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право

Відгук підготовлений на основі вивчення тексту дисертації, автореферату та опублікованих за темою дисертації праць здобувача.

Актуальність теми дисертаційного дослідження обумовлена необхідністю розроблення науково-обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення заходів протидії кримінальним правопорушенням в сфері службової діяльності. Статистика щодо кримінальних правопорушень, вчинених у сфері службової діяльності або з використанням службових повноважень в Україні є невтішною. Так, тільки за 2019 р. від злочинів у сфері службової діяльності постраждало 59 фізичних осіб, зокрема життю 1 особі, здоров'ю 18 осіб та ще 50 фізичним та 32 юридичним особам заподіяно матеріальну шкоду. Також заподіяно моральної та матеріальної шкоди на суму, 56062840 грн, в тому числі фізичним особам 6773826 грн. Установлена сума відшкодованих збитків – 312 494 млн грн, тобто до бюджету держави повернуто тільки 2 % (!) від загальної суми завданих матеріальних збитків. Що вважають одним з індикаторів неефективності роботи органів кримінальної юстиції у сфері запобігання і протидії корупції. Погоджуюся з дисертантом, що ця проблема, як і потреба в стабілізації роботи правоохоронних органів щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності в умовах докорінного реформування правоохоронної та судової систем, актуалізується внаслідок

нестабільної економічної та політичної ситуації в державі, втрати довіри суспільства до правоохоронної та судової систем і загалом до органів державної влади. За таких обставин, на сучасному етапі реформування (розвитку) правоохоронної і судової системи постає науково-практичне завдання визначення серед складових діяльності органів прокуратури основних засад, способів, методів, принципів запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності, координації правоохоронних органів у превентивній діяльності та їх комплексного аналізу.

Актуальність теми рецензованої дисертації підтверджується і її **зв'язком з науковими планами та темами**. Тема дослідження відповідає основним напрямкам реалізації Національної стратегії у сфері прав людини (затвердженої Указом Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501/2015), Стратегії реформування судоустрою, судочинства суміжних правових інститутів на 2015-2020 рр. (схваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015) та Закону України «Про прокуратуру», Закону України Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури» № 113-IX.

Дисертацію виконано в межах науково-дослідної роботи Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара «Дослідження теоретичних та прикладних проблем у кримінально-правовій, кримінологічній, адміністративно-правовій, кримінально-виконавчій, фінансово-правовій галузях права» (номер державної реєстрації 0119U100866), відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 07.09.2011 № 942 «Про затвердження переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2020 року» та Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 рр., затверджених постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 03.03.2016.

Виходячи з вищевикладеного, обрана тема дисертаційного дослідження Науменка Юрія Олександровича на тему «Діяльність органів прокуратури у запобіганні злочинам у сфері службової діяльності», має вагомим науково-прикладним значенням для вдосконалення науки кримінального права, кримінології

та правозастосовної практики, є своєчасною і перспективною для подальших розробок.

Слід також відмітити, що дисертант досить чітко сформулював об'єкт та предмет дослідження, а також його мету та завдання. Заявлена мета роботи вимагала проведення комплексного дослідження з урахуванням сучасної кримінально-правової політики, стану розвитку кримінально-правової думки та кримінального законодавства, здійснення компаративного дослідження вітчизняного й зарубіжного кримінального законодавства з метою вироблення на підставі такого аналізу конкретних науково-обґрунтованих пропозицій щодо можливості удосконалення кримінально-правових норм.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків (рекомендацій), сформульованих у дисертації та їх достовірність.

Винесені на захист положення, висновки і рекомендації обґрунтовані використанням адекватною методологічною базою. Методологія дослідження обрана дисертантом є традиційною для наук кримінально-правового циклу. Методологічну основу дисертації складає таких методів, як: *логіко-семантичний* – для вдосконалення понятійного апарату (підрозділ 1.1, 1.3, 2.2.); *історико-правовий* – для здійснення ретроспективного аналізу діяльності органів прокуратури у запобіганні кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності (підрозділ 1.2); *соціологічний та статистичний* – для формування та обробки масиву емпіричної інформації щодо показників злочинності службових осіб, характеристики особи службового злочинця (підрозділ 2.1); *системно-структурний* – для формування та обґрунтування підходу до причинного комплексу злочинності службових осіб (підрозділ 3.1); *функціональний* – для виокремлення проблемних аспектів діяльності органів прокуратури у запобіганні кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності та формування шляхів вдосконалення її діяльності (підрозділ 2.3, 3.1.); *формально-юридичний* – надав можливість визначити логічну обґрунтованість та відповідність побудови правових норм, юридичних конструкцій кримінального права законам і правилам формальної логіки (всі підрозділи роботи); *порівняльний (компаративістський)* – для аналізу досвіду зарубіжних країн (підрозділ 1.4).

Слід відмітити належну теоретичну базу рецензованого дослідження (252 джерела).

В основу висновків та рекомендацій за матеріалами дисертації покладено узагальнені дані, отримані під час аналізу статистичних показників Державної служби статистики України за 2010–2019 рр.; Генеральної прокуратури за 2010–2019 рр.; офіційні дані Верховного Суду, Міністерства внутрішніх справ України; Національного антикорупційного бюро України, Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, Державного бюро розслідувань, відомості Уповноваженого Верховної Ради з прав людини; 24 програмних документа органів влади та місцевого самоврядування у Вінницькій, Дніпропетровській, Донецькій, Житомирській, Запорізькій, Івано-Франківській, Київській, Кіровоградській, Луганській, Львівській, Миколаївській, Одеській, Полтавській, Сумській, Херсонській, Хмельницькій, Черкаській, Чернігівській областях; а також результати узагальнення проведеного анкетування 70 слідчих та оперативних працівників Національної поліції України.

Повнота викладу положень дисертації в роботах, опублікованих автором.

Про ступінь обґрунтованості та достовірності положень і висновків винесених на захист свідчить також їх апробація. Основні теоретичні положення і висновки дисертаційного дослідження знайшли своє відображення в 10 наукових працях, з них: 6 – статей у наукових фахових виданнях України, 1 – стаття в зарубіжному виданні (Польща), 3 – матеріали конференцій.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в дисертації є комплексним монографічним дослідженням діяльності органів прокуратури у запобіганні кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності, в якому запропоновано вирішення конкретного наукового завдання щодо вдосконалення запобіжної функції органів прокуратури, виокремлено підходи до визначення критеріїв оцінювання ефективності такої діяльності та розроблено конкретні заходи щодо її підвищення.

У результаті дослідження видається, що дисертанту вдалося, хоча і з різним ступенем обґрунтування, сформулювати низку наукових положень та висновків, які є новими, або ж характеризуються додатковим обґрунтуванням існуючих в теорії кримінального права положень. Такими, на мою думку є: диференціація криміногенних чинників, що детермінують злочинність у сфері службової діяльності, які згруповано наступним чином: 1) історичні; 2) територіальні; 3) соціально-демографічні; 4) економічні; 5) соціально-психологічні; 6) організаційно-правові; 7) законодавчі; висновок про пріоритетність засобів та методів превентивної діяльності щодо запобігання службовій злочинності; висновок про те, що розрив між кількістю облікованих кримінальних правопорушень в сфері службової діяльності та повідомлень про підозру особам, що їх вчинили, різниця між сумами відшкодованих збитків та розмірами фактично заподіяної такими кримінальними правопорушеннями шкоди, визнаються індикаторами неефективності роботи органів кримінальної юстиції у сфері запобігання і протидії корупції;

Слушними та поміркованими є роздуми дисертанта:

- з приводу того, що законодавство України (Закон України «Про прокуратуру», КК та КПК) потребує вдосконалення та змін, спрямованих на підвищення ефективності діяльності органів прокуратури щодо запобігання кримінальним правопорушенням в сфері службової діяльності, як суб'єкта, що здійснює координуючу функцію та наглядовий орган, на всіх етапах кримінального судочинства;

- обґрунтування того, що створення цілісної системи спеціальних заходів запобігання органами прокуратури службовій злочинності неможливе без нормативно-правового забезпечення запобіжної діяльності в цьому напрямі, тому доцільною є розробка і її прийняття відповідних галузевих наказів Генерального прокурора України, внесення змін до Закону України «Про прокуратуру», Кримінального процесуального кодексу України в частині визначення альтернативної підслідності саме кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності;

- що в умовах поступової цифрової трансформації (діджиталізації) різних галузей правового регулювання суспільних процесів, доцільною є кібернетизація правоохоронної системи та органів державної влади та запропонований шлях виходу з такої ситуації, а саме створення єдиної бази та аналітичної системи, яка дозволить виявляти невідповідності, помилки та факти умисного викривлення даних. Така система повинна мати запобіжники, а саме програмні комплекси логічного контролю, які мінімізують викривлення статистичних показників та дозволять виявити випадки укриття протиправної поведінки та інші висновки та пропозиції, що стосуються стратегії державної політики щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності.

Оцінка структури та змісту дисертації, її завершеності в цілому.

Структура дисертації в цілому є логічною. У розділі 1 «Теоретико-методологічні засади кримінологічного дослідження кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності» дисертант аналізує службову діяльність як об'єкт кримінально-правової охорони, формулюючи при цьому поняття визначення об'єктів кримінально-правової охорони кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності, оцінює рівень суспільної небезпеки кримінальних правопорушень у сфері службової, професійної діяльності та діяльності пов'язаної із наданням публічних послуг та висвітлює критичне відношення до визначення поняття кримінальне правопорушення у сфері корупції, запропонувавши розширити список таких правопорушень, визначає основні групи кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності, їх кримінологічні характеристики, розкриває підстави та принципи криміналізації суспільно-небезпечних діянь у сфері службової діяльності, вивчає досвід запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності в інших країнах тощо.

В розділі 2 «Теоретичні та прикладні проблеми запобігання органами прокуратури кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності» аналізуються зокрема: сучасний стан і тенденції злочинності у сфері службової діяльності за результатами аналізу зроблено відповідні висновки щодо

рівня поширення корупції та інших службових злочинів та їх тенденцій, визначає причини і умови, які сприяють вчиненню кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності - фактори, що обумовлюють зміну кримінологічних показників динаміки службової злочинності, визначає види зв'язків у механізмі появи, відтворення, зміни службової злочинності та охарактеризовує особу службового злочинця. Також в межах цього розділу визначає особливості основних організаційно-правових заходів запобігання службовій злочинності, на підставі чого обґрунтовує авторський підхід до вдосконалення системи запобігання органами прокуратури кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності, а саме - запровадження дієвого механізму прокурорського реагування під час досудового розслідування кримінальних правопорушень та за його результатами, зокрема запровадження такого засобу реагування як подання про усунення причин і умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення у сфері службової діяльності, обов'язкового відсторонення від посади службової особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення.

В третьому розділі «Основні засади діяльності органів прокуратури у запобіганні службовій злочинності» дисертант значну увагу зосереджує на стратегії державної політики щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності та запобіганні окремим видам кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності. Саме в межах роботи над цим розділом автор розкриває способи запобігання отриманню неправомірної вигоди, зловживанню владою або службовим становищем, перевищенню влади або службового становища, незаконному збагаченню та недостовірному декларуванню, службовому підробленню, визначає комплекс загально соціальних заходів запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності, в цілому по Україні та у Дніпропетровському регіоні, аналізує методи профілактики службової злочинності, які застосовуються в Україні, акцентує на тому, що державна політика щодо кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності повинна передбачати санкції щодо бізнесу та активів

членів сімей корупціонерів, які пов'язані із корупційними схемами із застосуванням механізмів міжнародного реагування у разі необхідності.

У висновках викладено найважливіші наукові та практичні результати, які містять формулювання розв'язаної наукової проблеми. Викладено конкретні пропозиції щодо внесення змін та доповнень до КК України. Видається, що дотримання дисертантом послідовності етапів наукового пошуку забезпечило належний науковий рівень дослідження та досягнення мети, заявленої в роботі, а отже і цільності і завершеності роботи в цілому.

Автореферат дисертації належним чином відбиває основний зміст дисертаційної роботи й відповідає встановленим вимогам. Зміст автореферату та основні положення дисертації - ідентичні. Автореферат дисертації та текст дисертації в електронному вигляді розміщені на офіційному веб-сайті Класичного приватного університету, що відповідає вимогам, передбаченим наказом МОН України від 14 липня 2015 року № 758 «Про оприлюднення дисертацій та відгуків офіційних опонентів».

Таким чином, аналіз змісту самої дисертації, а також наукових праць дисертанта, опублікованих за темою дисертації, використаних літературних джерел, методології та методики творчого осмислення отриманої інформації, ступеня обґрунтованості результатів дослідження свідчать про те, що кандидатська дисертація Науменка Ю.О. є завершеною монографічною науково-дослідною роботою, яка виконана автором особисто.

Маю висловити і судження критичного характеру щодо авторського концепту бачення вирішення проблеми, втіленого в положення, висновках та рекомендації в роботі, які видаються або недостатньо аргументованими, або ж викликають дискусію.

1. В підрозділі 1.1. роботи дисертант аналізує службову діяльність як об'єкткримінально-правової охорони, при цьому вступаючи в наукову дискусію з приводу співвідношення понять об'єкт кримінально-правової охорони та об'єкт злочину висловлюється за їх тотожність. Натомість надалі в межах підрозділу розглядає не тільки кримінальні правопорушення, що посягають на нормальну службову діяльність, тобто ті, які згруповані в відповідному розділі XVII

«Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг», за видовим об'єктом, але й всі кримінальні правопорушення, розміщені в інших розділах Особливої частини КК України, що вчинюються службовою особою, зокрема ст.118, 124, 127, 132, 146 та багато інших. Вважаю, що розгляд в межах цього підрозділу кримінально-правових норм, які диференціюють відповідальність за кримінальне правопорушення, вчинені спеціальним суб'єктом (диференціююча (кваліфікуюча) ознака)- службовою особою, значно розширює предмет дослідження.

2. Загалом, оцінюючи розділ перший роботи, зазначу, що дисертант, незважаючи на його назву, зосереджує увагу на різнопланових питаннях, зокрема визначення поняття службової особи, поняття корупційного кримінального правопорушення та визначення їх переліку в ст. 45 КК України. Утім для фахового обговорення цих питань потрібно було критично проаналізувати позиції щодо їх вирішення питань в кримінально-правовій доктрині. За відсутності такого аналізу, особливо його співставлення з положеннями антикорупційного законодавства, вказані пропозиції виглядають фрагментарними та неналежним чином обґрунтованими. Заявлений дисертантом аналіз міжнародно-правових документів в сфері запобігання корупції, на підставі чого була висловлена пропозиція щодо доповнення переліку корупційних кримінальних правопорушень також виглядає дещо поверховим, адже автор просто перелічив ці документи, без критично аналізу їх положень та без співставлення з вітчизняною нормативно-правовою базою в сфері протидії корупції.

3. Аналізуючи підстави та принципи криміналізації суспільно-небезпечних діянь в сфері службової діяльності в п.1.3. дисертант приходить до висновку, що покарання за службові злочини занадто м'які, а в більшості випадків КК України дозволяє звільнити «службового злочинця» від кримінальної відповідальності. Дозволю собі не погодитися з таким висновком. По-перше, дисертант має уточнити чи мова йде про будову санкцій відповідних статей, які передбачають

різні за видом та розміром покарання, чи мова йде про реально призначені покарання на підставі ст. 65 КК, у тому числі і з застосуванням ст. 69 КК?

По-друге, в ст.45-48 КК передбачена заборона на звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення корупційного правопорушення. В примітці до ст. 45 КК до корупційного кримінального правопорушення віднесено зокрема кримінальні правопорушення, передбачені ст. 364, 364¹, 365², 368-369² КК, тобто десять з дев'ятнадцяти кримінальних правопорушень, що розміщені в розділі XVII КК. До того ж статистичні дані свідчать про широке застосування за цю категорію злочинів звільнення від відбування покарання з випробуванням на підставі ст. 75 КК (серед осіб, засуджених за перевищення влади чи службових повноважень працівником правоохоронного органу такий відсоток складає 89%, тобто з 9 засуджених за цей злочин звільнено на підставі ст. 75 КК 8 осіб! (2017 р.). Серед некорупційних службових злочинів саме службова недбалість становить найбільший відсоток в аспекті застосування до осіб, які вчинили такі злочини звільнення від відбування покарання з випробуванням.

4. Бажано, щоби під час захисту дисертант пояснив власну позицію, оприлюднену ним в підрозділі 2.1. «Сучасний стан і тенденції злочинності у сфері службової діяльності» дисертації про те, що надмірний судовий контроль діяльності органів досудового розслідування теж заважає слідчим і затягує розслідування кримінальних проваджень, а також те, що судовий контроль за продовженням строків досудового розслідування, а також втручання судів у процес повідомлення про підозру щодо можливості її оскарження створює підстави для зловживань з боку сторони захисту.

5. Позитивно оцінюючи в цілому розроблені та запропоновані заходи вдосконалення запобігання службовим злочинам прокуратурою України, хотілось би прояснити ситуацію з такою пропозицією дисертанта як закріплення в Конституції України функцій прокуратури загалом та такої функції як надання платної правової допомоги, шляхом здійснення адвокатської діяльності та приватної представницької діяльності (за прикладом аторнейської служби США)?

Оцінка змісту дисертації, її завершеність у цілому. Ознайомлення з дисертацією та її авторефератом надає підстави для загального висновку, що Науменком Юрієм Олександровичем проведене самостійне і творче, завершене кримінально-правове наукове дослідження. Воно містить наукові положення та науково обґрунтовані результати, які розв'язують важливу науково-прикладну проблему удосконалення та належної реалізації засобів запобігання службовій злочинності органами прокуратури в Україні. Дисертаційна робота Науменка Ю.О. «Діяльність органів прокуратури у запобіганні злочинам у сфері службової діяльності», є завершеним монографічним дослідженням, виконаним на актуальну тему та на належному рівні, і таким, що відповідає вимогам Положення про порядок присудження наукових ступенів від 24 липня 2013 р. № 567, що пред'являються до кандидатських дисертацій, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право.

Офіційний опонент –

Голова Комунарського районного суду м. Запоріжжя

Кандидат юридичних наук, доцент

Е.Г. Стоматов